

Milletleşme Sürecinde İki Önemli Durak: Halide Edib ve Yakup Kadri'nin Romanları Ekseninde Türk Edebiyatının Ulus-Devlet Oluşumuna Etkisi

ÖĞR. GÖR. KAMİL PARIN*

“Ulusları insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür.”

Ernest Gellner

Modern çağın başlangıcı olarak kabul edilen Rönesans ve Reform hareketleri, bireysel düşünce ve ifade imkânları sağladığı için, modern devletlerin oluşumunu etkileyecek teorik gelişmelerin de ateşleyicisi olarak kabul edilir.

Günümüz devletlerinin oluşumlarını ve bugün dayandıkları ulus-devlet modelinin gelişmesinde etkili olan faktörlerin başında Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve bunların sonucunda ortaya çıkan kapital ekonomik sistem sayılabilir.

Ulus-devlet kavramı, ilk olarak 16. yüzyılda Batı Avrupa’da, feodal düzenden merkezî devlet düzenine geçişte ortaya çıkar. Ulus-devlet modeli, Fransız İhtilali’nden sonra dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımının doğal bir sonucudur. Ulus-devletin temelleri ise “ulus” kavramının ve bu kavramın yarattığı ortak bilincin üzerine inşa edilir. Gökalp, ulusların oluşumunu, Durkheim sosyolojisinden esinlenen bir şemayla, üç aşamalı bir sürecin sonucu olarak görür. Buna göre, dil ve ırk birliğine dayalı kabile toplumundan, din birliğine yaslanan ümmete, oradan da kültür (hars) ve uygarlıkla (medeniyet) tanımlanan ulusa erişilir (Ünüvar, 2017, s. 31).

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’ndan Almanya ile birlikte yenik çıkar. Savaş sonunda İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’nın hükümleri bahane edilerek, kısa süre içinde yurdun dört bir yanı İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmeye başlanır. Başlayan işgallere karşı verilen Kurtuluş Savaşı nihayetinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti de bir ulus-devlet olarak teşekkül eder (Akçam, 2017, s. 56). Bu teşekkülde edebiyatın, özellikle de romanın etkisi oldukça büyüktür. Bu dönemde milliyetçi söyleme sahip olan yazarların başında Halide Edib ve Yakup Kadri gelir. Onur Hasdedeoğlu da bu iki yazarın romanlarının Türk ulus-devletin inşasındaki etkisini/katkısını inceler.

Halide Edib ve Yakup Kadri'nin Romanları Ekseninde Türk Edebiyatının Ulus-Devlet Oluşumuna Etkisi adlı çalışma Eylül 2019’da



* Kastamonu Üniversitesi, kparin@kastamonu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-4529-4589
Gönderim tarihi: 10.03.2020 Kabul tarihi: 03.05.2020

Kesit Yayınları tarafından edebiyat tarihimize kazandırılır. Kastamonu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden M. Onur Hasdedeoğlu tarafından hazırlanan bu eser Giriş ve Sonuç dışında üç bölümden oluşur.

Yazar, eserin Giriş kısmında ulus, devlet, ulus-devlet kavramlarına değinir, konuya çalışmanın ekseninde açıklık getirerek tanımlamalar yapar. Ulus ile devlet arasındaki bütünlüğü, “Devlet, ulus var olduğu müddetçe vardır.” (Hasdedeoğlu, 2019, s. 12) şeklinde formüleştirir. Ulus düşüncesini aynı zamanda o ulusa aitlik hissine sahip olan bir üye için büyük bir güven kaynağı olarak kabul eder. Devletin Mezopotamya’da ortaya çıkan ilk tarım toplumlarına kadar uzanan en eski beşerî kurumlardan biri olduğunu söyler. Tarihsel süreçte “kent-devlet, tanrı-devlet, kral devlet” en son da “ulus devlet” modeliyle karşılaştığımızı, ulus devlet modelini, insanlığın ve dolayısıyla toplumların tarihsel gelişim süreci içerisinde edindiği tecrübelerden yola çıkarak oluşturduğunu ve günümüzdeki genel geçer devlet tiplerinin özünü teşkil eden bir model olduğunu söyler. Hasdedeoğlu, dünyada ulus devletlerin oluşum süreçlerinin incelendiğinde temelinde iktisadi meselelerin yattığı girift gelişmeler sonucunda ortaya çıktığını söyler. Sonrasında dünyada ulus devletlerin oluşum sürecinde Toplum Sözleşmesi Kuramı’nın kurucuları olan Thomas Hobbes ve Jhon Locke’un düşüncelerine yer verir. Daha sonra da Avrupa’daki ulus-devlet oluşumlarına değinir. Süreci 15. yüzyıldan ele almaya başlar, Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar getirir.

Hasdedeoğlu ulus-devleti modern bir olgu olarak kabul eder: “Ulus-devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak, gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak (kimi zaman uydurarak), birleşmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur” (2019, s. 24). Yazar, konunun daha iyi idrak edilmesi için milletlerin, milliyetçiliklerin ve millî kimliklerin oluşum süreçleri üzerine önemli çalışmaları olan Eric Hobsbawm, Benedict Anderson, Miroslav Hroch, Anthony Smith ve Ernest Gellner gibi isimlerin düşüncelerine de yer verir.

Birinci Bölüm, “Türk Ulus-Devletinin Oluşum Süreci” başlığını taşır. Yazar, Türk toplumunun ulus-devlete geçişinin yüzyıllar süren değişim sürecinin müspet bir neticesi olarak ortaya çıktığını, Türk-ulus devlet yapılanmasını iyi bir biçimde anlayabilmek için bu sürecin seyrini bütün yönleriyle kavramak gerektiğini söyler. Bu düşünceden hareketle bu bölümde Tanzimat, Meşrutiyet, II. Abdülhamit, Mondros, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet’in ilanı gibi Türk toplumunun düşünsel ve siyasi manada modernleşme serüveninin önemli kırılma noktalarını ele alır. Bunların yanında Tanzimat’tan Cumhuriyetin ilanına kadar olan yüz yıllık süreçte gelişen “Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük” gibi düşünce akımlarına da değinir. Osmanlı’da ulus bilincinin, etnik ve dini kimliğini muhafaza eden azınlıkların ulus olduklarının bilincine varmaları ile gelişmeye başladığını vurgular.

Bir edebî eser, ait olduğu toplumun izlerini taşır. Herhangi bir milletin edebiyatından örnekler okumak, o milletin kültürüne, geleneklerine, göreneklerine, yaşayış biçimlerine, arzularına, amaçlarına, problemlerine vs. dair izler bulmak, kısacası o milleti tanımaya bir kapı aralamak anlamına gelir. İkinci Bölüm bu çerçevede ele alınır ve “Edebiyat ve Toplum İlişkisi” başlığını taşır. Bu bölümde edebiyat ve toplum ilişkisi Türk edebiyatı bağlamında ilişkilendirilir. Orhun Abidelerinden Cumhuriyet devrinin ilk yıllarına kadarki Türk edebiyatı “yazar-eser-dönem” çerçevesinde edebî arka planı değerlendirilir. Ardından Halide Edib ve Yakup Kadri’nin edebî şahsiyetleri hakkında kısa bilgiler verilir.

Üçüncü Bölüm “Halide Edib ve Yakup Kadri'nin Romanları Ekseninde Türk Edebiyatının Ulus-Devlet Oluşumuna Etkisi” başlığını taşır. Hasdedeoğlu, Halide Edib ve Yakup Kadri'nin eserlerinin, dönemin toplumsal meseleleri hakkında ciddi bir kamuoyu yaratan ve hızla modernleşen Türk toplumunun kültürel hayatında önemli bir pay sahibi olduğunu söyler. Halide Edib ve Yakup Kadri'nin, bu yönleriyle Türk toplumunun ulus-devlet ilkelerine uygun bir biçimde şekillendirilmesi sürecinde ortaya koydukları eserleriyle bir yandan bu süreci ideal bir biçimde yansıtmaya gayret gösterirken, öte yandan bu değişim sürecinin toplumda yarattığı çatışmaları ve problemleri analiz ettiğini dile getirir. Bu bölümde Halide Edib ve Yakup Kadri'nin romanları ile Türk ulus devletinin oluşumu arasında pek çok bağlantı tespit edilir, tespit edilen bu bağlantılar eğitim, kadın, kimlik, toplumsal ve kültürel çatışmalar, iktisat alt başlıkları halinde kategorize edilerek Türk edebiyatının ulus-devlet oluşumundaki etkisi ortaya çıkartılmaya çalışılır.

Hasdedeoğlu, Halide Edib ve Yakup Kadri'nin Cumhuriyet yıllarında yazdıkları romanlarında, ulus-devlet temeline dayalı yeni rejimi ve inkılapları ele alırken, modern bir toplum yaşantısının gereklerini de halka aşılamaı amaçladığını ifade eder. Ona göre özellikle Halide Edib'in *Ateşten Gömlek* romanı Millî Mücadele'nin ilk romanı olma özelliğinin yanında, ulus-devlet ve kimlik oluşumu açısından da son derece önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Yakup Kadri'nin *Ankara'sı* da Türk milli kimliği ile ulus-devletin oluşum ve yapılanma sürecini konu alan çarpıcı bir romandır. Hasdedeoğlu, Halide Edib'in son dönem romanlarına bakıldığında eski heyecanının kalmadığını söyler. Bunun nedenini de şu şekilde açıklar:

“Halide Edib'in de özellikle son dönem romanlarına bakıldığında Cumhuriyet'in ilk yıllarında duyduğu heyecanı kaybettiği ve nispeten karamsarlığa büründüğü gözlenir. Bunda hiç şüphesiz yazarın inkılapçı kadro ile kimi meselelerde ihtilafa düşerek gönüllü bir sürgün olarak uzun yıllar boyu yurt dışında yaşamasının ve Türkiye'de bu dönemde yaşanan gelişmeleri dışardan bir gözle takip etmesinin payı vardır.” (2019, s. 266)

Halide Edib ve Yakup Kadri, Türk ulus-devletin oluşum sürecine eserleriyle katkı vermiş iki önemli isimdir. Onlar romanlarında Türk toplumunun problemlerini, sancılarını, ihtiyaçlarını ve meselelerini dikkatli biçimde gözlemlemiş, bunları romanlarına başarılı bir biçimde yansıtmıştır. Milliyetçi söylemin o dönemdeki önemli isimlerinden olan bu iki yazar, edebiyatımızda genellikle yalnızca romancı olarak ele alınmış, romanlarının arka planındaki fikirleri, meselelere bakış açıları ve siyasi tavrı üzerinde çok fazla durulmamış, bu yönleri ihmal edilmiştir. Onur Hasdedeoğlu bu çalışması ile alandaki önemli eksikliği gidermiş, yeni çalışmalara da zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akçam, Taner (2017). “Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4*, ed. Tanıl Bora vd., 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 53-62.
- Hasdedeoğlu, Onur (2019). *Halide Edib ve Yakup Kadri'nin Romanları Ekseninde Türk Edebiyatının Ulus-Devlet Oluşumuna Etkisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ünüvar, Kerem (2017). “Ziya Gökalp”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4*, ed. Tanıl Bora vd., 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 28-35.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK



Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ



PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE



MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

